PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

Revue polonaise de Géographie

ORGAN POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOGRAFICZNEGO. REDAKTOR

ORGANE DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DE GÉOGRAPHIE SOUS LA DIRECTION DE

STANISŁAW LENCEWICZ

TOM XI.

VOL. XI.

Odbitka: *Extrait:*

Jerzy Smoleński

W sprawie ewolucji geografji politycznej

(Zur Evolution der politischen Geographie)

WARSZAWA
SKŁAD GŁÓWNY W KASIE IM. MIANOWSKIEGO
W KRAKOWIE KSIĘGARNIA „ORBIS"
1931

POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE.

Członkiem Towarzystwa może zostać każda osoba, pracująca na polu geografji i nauk pokrewnych, jak również i osoby zbiorowe prawne, interesujące się zadaniami Towarzystwa. Kandydatów na członków rzeczywistych balotuje i przyjmuje Zarząd na przedstawienie 2 członków Towarzystwa.

Wysokość opłat członkowskich wynosi 20 złotych rocznie. Suma ta może być wnoszona w ratach półrocznych po 10 zł. Członkowie zapisani w Warszawie mogą wpłacać do **Pocztowej Kasy Oszczędności** na konto T-wa **1461** lub na ręce skarbnika; członkowie Oddziału Krakowskiego do **P. K. O.**, na konto księgarni „Orbis" **401.101** z dopiskiem P. T. G.; członkowie Oddziałów Łódzkiego i Śląskiego na ręce skarbników swoich Oddziałów.

Członkowie Towarzystwa otrzymują **bezpłatnie** bieżące tomy *„Przeglądu Geograficznego"*, oraz *„Wiadomości Geograficznych"*, a dawniejsze tomy *„Przeglądu"* mogą nabywać po cenach ulgowych.

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

Vol. I. 1918—19, p. 332+IV, 40 fig. . . . . Prix 10 zł.

L. Sawicki: Travail géographique en Pologne. — *Wł. Gorczyński:* Sur quelques traits du climat de la Pologne. — *J. Smoleński:* Über die Morphologie des Tiefseebodens. — *J. Rostafiński:* Pflanzengeographie und Sprachwissenschaft. — *S. Udziela:* Ethnographische Gliederung und Grenzen der polnischen Göralen. — *Bł. Sławomirski*: Die unentbehrlichsten Anschauungsmittel des geographischen Unterrichtes. — *St. Pawłowski:* Contribution à l'histoire des observations météorologiques en Pologne. — *St. Lencewicz:* Nouvelles moraines frontales en Pologne. — *B. Olszewicz:* Le roi Jean Sobieski, géographe — amateur. — *Wł. Szafer:* The geographical distribution of grasses in Poland. — *B. Richter:* Notes on the ancient geography of China. — *Wł. Poliński:* Distribution géographique des Helicidés en Pologne. — *J. Smoleński:* Sur les relations entre la distribution des anomalies de la pesanteur et de la structure de l'écorce terrestre. — *J. Jakubowski:* A propos de la carte de Lithuanie de 1613. — *L. Sawicki:* Sur les phénomènes karstiques dans le gypse du plateau de la Petite Pologne. — *St. Pawłowski:* Géographie humaine. — Chronique.

Vol. II. 1920—21, p. 200+IV, 23 fig. . . . . Prix 5 zł.

Ed. Kriechbaum: Études morphologiques dans le loess du departement de Chełm. — *St. Lencewicz:* Les dunes continentales de la Pologne. — *J. Smoleński:* Sur l'accroissement adiabathique de la temperature dans l'ocean. — *Wł. Gumplowicz:* Deserts and steppes as a zoogeographical environment. — *M. Mrazkówna:* The distribution of the population in the Duchy of Cracov. — *St. Niemcówna:* Some details of W. Pol's geographical work. — *St. Kalinowski:* Sur l'anomalie magnétique en Pologne. — *Wł. Kubijowicz:* Géographie humaine des Gorganes. — *A. Gadomski:* Sur un nouvel type de lacs glaciairs. — *Z. Hołubianka:* La transhumance dans les Tatra. — Chronique.

AVIS.

La Revue polonaise de Géographie est expédiée aux Sociétés et Institutions correspondantes par l'intermédiaire du Service des échanges internationaux.

POUR L'ENVOI DE TOUTE CORRESPONDENCE LIBELLER AINSI L'ADRESSE:
VARSOVIE, NOWY ŚWIAT 72

ADRES REDAKCJI: WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 72

JERZY SMOLEŃSKI

W sprawie ewolucji geografji politycznej

(Zur Evolution der politischen Geographie)

Geografja polityczna przeżywa obecnie okres krytyczny. Jest to jeden z tych momentów zastoju i niepewności, kiedy dalszej drogi rozwoju nie widać, a na czoło zagadnień wysuwa się problem metody.

Epoka Ratzla minęła. Potężny impuls stworzony przez jego dzieło osłabł — nowych idei brakło. Surogatem geografji politycznej stała się „geopolityka". Prace Kjellena, który sam uważał się za reformatora nie geografji politycznej, lecz nauki o państwie, stworzyły szkołę, lecz bynajmniej nie naukowo-geograficzną. Geopolitykę, święcącą trjumfy w Niemczech, nazwać można co najwyżej nauką stosowaną. Nie stworzono dla niej metod badawczych — prace z jej zakresu są przeważnie publicystyką polityczną, operującą geograficznemi terminami i szukającą geograficznych argumentów dla celów praktycznej polityki.

Więcej owocnem okazało się wysunięcie przez Kjellena starej analogji między państwem a organizmem żywym. Dopatrywanie się biologicznych cech w funkcjach państwa zwróciło uwagę na prawidłowość tendencyj rozwojowych państwa, ich stałość i rolę historyczną. Wywołało podkreślenie w studjach monograficznych regjonalnych momentu „fizjologicznego". Niemniej nowych metod w geografji politycznej nie stworzono.

Czy jednak muszą to być metody nowe, własne, odrębne, tej tylko umiejętności właściwe?

Pamiętajmy, jak owocnem i ożywczem okazuje się nieraz zastosowanie w jakiejś nauce metod przeniesionych z innego pola badań.

Poruszę tutaj kwestję możliwości i potrzeby zastosowania w geografji politycznej jednej z takich, obcych tej gałęzi geografji i z obcego jej gruntu wziętych metod — mianowicie metody socjologicznej. Czy

jest w tem co nowego — czyż tego już nie było? Wszak państwo, jako organizacja ludzka, jest w pewnym zakresie zjawiskiem socjologicznem, może więc być — i bywa jak wiadomo — przedmiotem socjologicznych badań. Ale te dotyczą treści wewnętrznej państwa — i to części tylko tej treści, t. j. człowieka (grupy ludzkiej) — bez uwzględnienia drugiej, równie istotnej: ziemi. Momentu geograficznego w tym kierunku badań brak.

Geografja polityczna traktuje państwo, jako całość, jako indywiduum, bez względu na dualistyczny charakter przedmiotu i pozostawiając geografji regjonalnej rozpatrywanie wewnętrznych jego cech, zajmuje się jego wspólnemi właściwościami, jak położenie, granice, stosunek do otoczenia, tendencje rozwojowe. Dla ich uzasadnienia posługuje się wprawdzie analizą wewnętrznych stosunków, ale ta jest tu tylko środkiem, właściwym przedmiotem rozważań są państwa, jako terytorjalno-polityczne indywidua i ich przestrzenne i dynamiczne ustosunkowanie. Dlatego, zastanawiając się nad możliwością stosowania metody socjologicznej w geografji politycznej, mam na uwadze nie badanie zespołu (grupy) jednostek ludzkich zamieszkujących państwo, lecz dociekanie praw rządzących zespołami (grupami) państw, jako takich i roli państw w obrębie tych zespołów. Czy będzie to badanie socjologiczne? Oczywiście nie w sensie klasycznej socjologji grup ludzkich. Pamiętajmy jednak, że w organizmach państwowych dopatrujemy się pewnych znamion istot żyjących, form biologicznych, oraz że właśnie w naukach biologicznych poza systematyką, morfo- i fizjologją, obok zoo- i fitogeografji mamy też zoo- i fitosocjologję. I warto przypomnieć, jak płodnem okazało się tu zastosowanie metody socjologicznej, która szczególnie badania szaty roślinnej pchnęła na nowe tory, zwrócić uwagę na rozwój współczesny fitosocjologji, w którym m. i. tak zaszczytnie zaznacza się udział nauki polskiej. Tu przedmiotem badań nie są gatunki, ani tem mniej indywidua, lecz asocjacje, zespoły gatunków, których współwystępowanie uwarunkowane współzależnością podlega pewnym ewolucyjnym prawom. Stopień stałości i wierności tych zespołów, kierunek i prawidłowość ich zmienności w czasie i przestrzeni, oto główne zagadnienia wchodzące tu w grę.

Czy pod tym kątem widzenia nie możnaby rozpatrywać organizmów państwowych, czy ten kierunek badawczy nie dałby się zastosować w geografji politycznej, stanowiąc jej nową nadbudowę? Aby na to odpowiedzieć, należy przedtem rozstrzygnąć dwie zasadnicze kwestje.

1. A więc naprzód: czy w powyższy sposób pojęta socjologja państw — o ile wogóle okazałaby się celowa — podpadałaby pod zakres geografji politycznej, czy też stanowiłaby odrębną, a w każdym

razie nie-geograficzną, gałęź nauki o państwach. Odpowiedź jest prosta i kategoryczna. Wszak jądrem zagadnienia byłoby tu stwierdzanie asocjacyj korelacyjnych, współwystępowania pewnych typów systematycznych (s. g. „gatunków“), opartego na ich współzależności. Mamy tu więc zarówno uwzględnienie momentu chorologicznego, jak wpływu „środowiska“, czyli obydwóch najbardziej dla geograficznej metody znamiennych cech ujęcia problemu.

2. Drugie pytanie, od którego zależy zasadnicza możliwość zastosowania metody socjologicznej w geografji politycznej, to: czy wśród państw współczesnych i dawniejszych zauważyć można pewne typy, których bądź umiejscowienie, bądź samo istnienie uwarunkowane jest istnieniem i umiejscowieniem typów innych. Ponieważ systematyka państw w geografji politycznej opiera się na rozmaitych kryterjach: wielkości, położenia, struktury demograficznej, ekonomicznej etc., przeto możemy rozpatrywać je tu pod różnym kątem widzenia i z różnych czerpać systemów. I istotnie znajdujemy takie, których samo pojęcie inwolwuje konieczność istnienia równoczesnego typów innych, warunkujących niejako ich występowanie — takie, które muszą mieć naturalne, logiczne dopełnienie, będąc same nie do pomyślenia.

I tak np. wyróżniany w geografji politycznej typ państwa buforowego uwarunkowany jest równoczesnem istnieniem sąsiadujących z niem dwóch mocarstw. Państwom imigracyjnym z konieczności odpowiadać gdzieś muszą państwa emigracyjne, przemysłowym — rolnicze, eksportującym — importujące.

Mamy tu znamiona wzajemnego uzupełniania się, które, o ile dotyczy pewnej grupy państw, wyodrębnia ją, nadając jej cechy sui generis zespołu. Jego zasiąg, charakter i stopień współzależności jego elementów składowych, warunki, w jakich powstaje lub przeobraża się, wszystko to może (i winno) stanowić przedmiot naukowych badań, tem wdzięczniejszy, że dotychczas tylko przygodnie poruszany.

Aby nie operować ogólnikami, weźmy jako przykład stosunki, wynikające z ekonomicznego współżycia państw i opartą na nich współzależność. Zauważymy pewien szereg ewolucyjny, którego etapy dadzą się stwierdzić w historji.

I. Stadjum początkowe, pierwotne, znamionują organizmy państwowe samostarczalne — pełna autarkja. Prymitywne formy życia, izolacja przestrzenna, oto warunki, w jakich stan ten trwać może. Dzisiaj obserwować go można jedynie jako zjawisko szczątkowe, w wyjątkowych przetrwałe sytuacjach, mamy jednak prawo przyjmować, że stanowił wszędzie punkt wyjścia dalszego rozwoju, dopóki aglomeraty ludzkie były rzadko rozsiane, stosunki między niemi słabe, związek

życiowy z naturalnem środowiskiem najsilniejszy. Cechą więc tego zaczątkowego stadjum byłoby luźne zbiorowisko organizmów państwowych, nie zespół korelacyjny.

II. Z czasem obszary zamieszkałe rozszerzają się, granice ich stykają się z sobą ułatwiając wzajemne stosunki, ludność się zagęszcza, rozwój kultury stwarza nowe potrzeby, których bezpośrednie otoczenie zaspokoić nie zdoła. Autarkja znika, wymiana dóbr stwarza związki wzajemnego uzależnienia gospodarczego. Powstają zespoły terytorjów państwowych uzupełniających się ekonomicznie. Wystarczy przypomnieć obszar śródziemnomorski w okresie klasycznej starożytności — rolę Egiptu, Sycylji, Syrji, krajów pontyjskich. Odrębny zespół tworzą wówczas terytorja zachodniej Azji, osobny i niezależny obszar Dalekiego Wschodu.

Cechą charakterystyczną tego stadjum rozwojowego byłoby istnienie szeregu mniej lub więcej izolowanych zespołów terytorjalnych związanych gospodarczo, opartych na bezpośredniem sąsiedztwie wchodzących w ich skład państw, które bądź stykają się z sobą, bądź leżą na wybrzeżach tego samego morza.

III. Zasadniczą zmianę przynosi okres wielkich odkryć i rozwój żeglugi oceanicznej. Położenie geograficzne przestaje decydować, rozstrzygającą dla stworzenia takiego czy innego zespołu ekonomicznego staje się potęga polityczna rywalizujących z sobą państw kolonjalnych, władających obszarami rozrzuconemi na globie, z których przy pomocy protekcjonizmu i ceł ochronnych usiłują niekiedy stworzyć samostarczalne kompleksy.

IV. Tendencje powyższe nie mają trwałego efektu; moment ekonomiczny, a raczej ekonomiczno-geograficzny zwycięża polityczną doktrynę. Jesteśmy świadkami zjawiska, że nawet te światowe mocarstwa, które w obrębie swego imperjum znajdowałyby przyrodzone warunki do osiągnięcia autarkji — jak Imperjum Brytyjskie lub Stany Zjedn. Am. Pn. — nie dążą do tego, woląc brać udział w szerszym kręgu ekonomicznego współżycia. Zasięgi związków politycznych nie pokrywają się z zasięgami gospodarczego uzależnienia. Kanada, będąc brytyjskiem dominium, jest gospodarczo związana ze Stanami Zjedn. Am. Pn. w stopniu bez porównania większym niż z W. Brytanją.

Cechą współczesnego etapu rozwojowego są zespoły ekonomicznej współzależności nieliczne, ale o niebywałych w przeszłości rozmiarach, obejmujące całe kontynenty i wyraźnie zindywidualizowane geograficznie. Wyodrębnia się więc obecnie blok Nowego Świata, pozostający pod przeważającym wpływem Stanów Zjedn. Am. Pn., ogarniający północną i południową Amerykę.

Blok europejski obejmuje poza własnym kontynentem całą Afrykę, w luźniejszym już związku Australję, oraz zach. i pd. Azję, w którym to obszarze zresztą coraz silniej zaznacza się dążność do usamodzielnienia i wejścia w skład odrębnego, wschodnio-azjatyckiego zespołu, zarysowującego się w przyszłości. Wreszcie trzeci blok, to terytorjum Związku Sowieckich Republik, zajmujące pn. Azję i wsch. Europę. Inne, mniejsze obszary bądź wchodzą stopniowo w orbitę wpływu jednego z tych bloków, bądź stanowią sporny jeszcze teren ich rywalizacji.

V. Wzrost przestrzenny zespołów gospodarczego uzależnienia, przy równoczesnem zmniejszaniu się ich ilości, zdaje się odpowiadać temu samemu prawu przestrzeni: „Raumgesetz", które Ratzel sformułował dla ewolucji państw. W jakim kierunku idzie dalszy rozwój? Biorąc pod uwagę tendencję do geograficznej racjonalizacji produkcji i zacieśniający się przy udoskonaleniu komunikacji splot gospodarki światowej, docierającej stopniowo do najdalszych zakątków globu i wiążącej jego części w jedną współzależną ekonomicznie całość (mimo czasowych zaburzeń w tym procesie i powtarzających się, nieudałych nawrotów do idei państwowej autarkji), dojść musimy do wniosku, że efektem końcowym będzie jeden zespół gospodarczy, obejmujący całą ziemię. W jego obrębie tylko geograficzne momenty, położenie i cechy fizjograficzne oraz potrzeby ekonomiczne decydować będą o mniej lub więcej ścisłym związku części składowych.

Tak oto podchodząc do problemu pod kątem rozważania nie państw jako takich, lecz grupy państw w ich wzajemnem uzależnieniu w danym zakresie — a więc przez ujęcie *sui generis* socjologiczne — zyskaliśmy obraz pewnej ewolucji. Rozpoczyna się ona od zbiorowiska państw samostarczalnych, rozwija przez szereg związanych już gospodarczo zespołów, opartych na geograficznem sąsiedztwie, następnie zespołów większych, rozrzuconych przestrzennie, nieuwarunkowanych geograficznie, a zależnych od momentów politycznych, wreszcie nielicznych wielkich zespołów, niepokrywających się z zasięgiem politycznego władania, a za to wyraźnie uzależnionych geograficznie, aż do stadjum końcowego, którem może być tylko wspólny zespół globalny.

Jest to tylko przykład grupowego traktowania państw, gdzie czynnikiem, wiążącym je w zespoły, są ekonomiczne stosunki.

Ale analogicznie rozważać można związki na innej podstawie oparte. Czyż nie byłoby owocne badanie w obrębie zespołów roli państw, związanych politycznie przez przymierza i sojusze — śledzić ewentualne geograficzne uwarunkowanie takich związków — ich zmienność w czasie i przestrzeni? Albo grup państw reprezentujących tę

samą ideologję polityczną (absolutyzm, demokracja), społeczną lub religijną, czy też związanych poczuciem wspólnoty języka lub rasy... W literaturze geograficzno-politycznej zagadnienia te były poruszane niejednokrotnie (wspomnę tylko Brunhes'a i Vallaux'a, Brauna oraz Maulla), ale niejako ubocznie. Sądzę, że stanowić mogą ważny przedmiot przyszłych dociekań — a drogą do tego jest rozbudowa nauki o „społeczeństwie państw" — socjologji organizmów państwowych.

Jej istotą musi być traktowanie państw jako indywiduów, biorących udział w zbiorowości — ale i jako przedstawicieli gatunków, zajmujących określone stanowisko w zespole, decydujących o jego charakterze i równocześnie od niego zależnych. Przytoczyłem wyżej jako przykład „gatunku", typowego dla pewnego zespołu, państwa buforowe, ich uzupełnieniem w asocjacji są mocarstwa. Przy rozważaniu ewolucji współzależności ekonomicznej państw, za gatunki wśród elementów zespołu należałoby uznać państwa importujące i eksportujące, odrębny, występujący luźno, niewchodzący w skład zespołu gatunek stanowiłyby państwa samostarczalne. W każdym z wymienionych przypadków kryterjum „gatunku" jest odmienne. To też główną trudnością i warunkiem socjologicznej nadbudowy geografji politycznej jest celowe wybranie względnie stworzenie takich systemów klasyfikacji państw, które opierając się na cechach związanych z ich „społeczną" rolą, dopuszczałyby socjologiczne traktowanie. Już z powyższych przykładów widzimy, że systemów takich może być więcej, a każdy z nich może się stać podstawą badania zbiorowisk i zespołów.

Zusammenfassung.

Den Fortschritt der politischen Geographie sieht der Verfasser in einer Anwendung der soziologischen Methode. Nicht aber im Sinne einer Soziologie des Staates als einer Menschengruppe. Der Staat als Ganzes nimmt teil an der Staatengemeinschaft, deren Glied er bildet. Er spielt in dieser Gemeinschaft eine mehr oder weniger wichtige Rolle, kann als Vertreter einer „Gattung" für sie typisch sein oder nicht, ist von ihr abhängig und übt selber einen Einfluss auf sie aus. Das Verhältnis des Staates zur Staatengemeinschaft kann wohl analog betrachtet werden, wie das der Pflanze (bzw. Pflanzengattung) zur Assoziation in der Phytosoziologie.

Es handelt sich also um eine Soziologie der Staatsorganismen, die einen Überbau der politischen Erdkunde bilden könnte. In manchen geographisch-politischen Arbeiten lassen sich Anfänge einer solchen

Richtung bemerken (z. B. bei Brunhes, Vallaux, Braun, Maull u. a.). Sie müsste aber konsequent und zielbewusst ausgebaut werden.

Unter den Staaten lassen sich Typen unterscheiden, deren Existenz durch die Existenz anderer Typen bedingt ist. So ist z. B. ein Pufferstaat ohne zwei angrenzende Grosstaaten nicht zu denken. Den Immigration-Staaten müssen Emigration-Staaten entsprechen, den Export-Staaten die Import-Staaten. Wir finden hier Merkmale gegenseitiger Ergänzung, die aus einer Staatengruppe eine organische Gemeinschaft bilden. Der Charakter einer solchen Gemeinschaft, der Grad der gegenseitigen Abhängigkeit ihrer Elemente, Bedingungen ihrer Entsehung und Umgestaltung, alles das kann und soll Gegenstand einer wissenschaftlichen Forschung sein, die bisher nur gelegentlich und in beschränktem Masse gepflegt wird.

Als Beispiel sei eine wirtschaftlich bedingte Gemeinschaft der Staaten betrachtet. Es lässt sich hier eine Evolutionsreihe bemerken, deren Etappen man in der Geschichte feststellen kann.

1. Anfangsstadium: autarke Staatsorganismen, die keine Gemeinschaft bilden. Bedingungen: primitive Lebensformen, schwache Bevölkerungsdichte, räumliche Isolation, unmittelbare Abhängigkeit des Lebens vom natürlichen geographischen Milieu. Heutzutage nur als Relikt, kaum in reiner Form, erscheinend.

2. Staatengemeinschaften auf Grundlage gegenseitiger wirtschaftlicher Ergänzung. Sie erscheinen als voneinander ziemlich isolierte, räumlich zusammenhängende Staatengruppen. Beispiel: das Mittelmeergebiet im klassischen Altertum, die Rolle von Ägypten, Sicilien, Syrien, der Pontischen Länder als Getreidekammern; gleichzeitig besondere Gemeinschaft in Vorderasien, weitere in Ostasien.

3. Wirtschaftliche Gemeinschaften, grosse Kolonialstaaten die zur Autarkie streben, umfassend. Die geographische Lage ist (abgesehen von der Meeresnähe) fast ohne Belang, politische Macht ist ausschlaggebend. Dieses Stadium, das der Epoche der grossen Entdeckungen und der Entwickelung der ozeanischen Schiffahrt entspricht, lässt sich eher als eine vorübergehende Tendenz betrachten, mit manchen Rückschlägen, aber ohne vollen Erfolg.

4. Grossräumige, ganze Weltteile (und mehr) umfassende wirtschaftliche Staatengemeinschaften. Das geographische Moment überwiegt über das politische (vgl. z. B. das wirtschaftliche Verhältnis Kanadas zum Britischen Imperium und U. S. A.). Der Erdraum in wenige grosse Wirtschaftsgemeinschaften geteilt. Gegenwärtig: *a)* Europa mit Afrika, West- und Südasien und Australien (hier mitunter Tendenz zur Bildung einer besonderen ostasiatischen Gemeinschaft), *b)* Nord- und

Südamerika, *c)* SSRS. Der Fortschritt der Weltwirtschaft und des Weltverkehrs ruft immer engere Beziehungen auch zwischen diesen grossen Wirtschaftsgemeinschaften hervor, derer Gebiete indessen Schwankungen unterliegen.

5. Als letztes, künftiges Entwickelungsstadium darf eine einzige, universelle wirtschaftliche Staatengemeinschaft angenommen werden, ungeachtet der sich wiederholenden Versuche einzelner Staaten, sich aus dem Zusammenhang zu reissen und ihre Wirtschaft nach dem Prinzip einer (relativen) Autarkie umzubauen. In diesem Endstadium würden geographische, physiographische und demographische Momente — nicht die politischen — für die wirtschaftlichen Beziehungen einzelner politischen Räume ausschlaggebend.

Wir hätten hier nur ein Beispiel einer „soziologischen" Behandlung der Staaten, wo der dieselben in Gruppen bindende Faktor ihre wirtschaftlichen Beziehungen waren. Die Rolle des Staates in einer Gruppe kann aber von verschiedenen Standpunkten betrachtet werden. Politische Bündnisse und Allianzen, religiöse, nationale, kulturelle Zusammenhänge, lassen sich wohl auch auf breiter Grundlage der Staatengemeinschaft behandeln.

Der systematische Ausbau einer Soziologie der Staatsorganismen mittels Anwendung von Methoden die bei der Analyse biologischer Assoziationen üblich sind, braucht eine diesem Ziele entsprechende Systematik der Staaten. Es handelt sich nämlich um den Begriff einer „Gattung", die an der Assoziation teilnehmend, für sie typisch sein kann. Bei einer aus den Eigenschaften der Grösse und gegenseitigen Lage abgeleiteten Klassifikation entsprechen diesem Begriffe: der Gross- Mittel-, Kleinstaat, Randstaat, Pufferstaat. Wo die Klassifikation auf wirtschaftlichen Merkmalen beruht, haben wir: autarke und nicht autarke Staaten, Industrie-, Agrar-, Import- und Exportstaaten. Die Systematik der Staaten verfügt über verschiedene, von verschiedenen Kriterien ausgehende Klassifikationsreihen, von denen sich nur wenige für soziologische Behandlung eignen. Jedenfalls kann die Analyse einer Staatengruppe von verschiedenen Standpunkten erfolgen. Dieser Umstand, dessen Grund in dem speziellen, komplizirten Charakter des Objektes liegt, bildet den wichtigen Unterschied zwischen der Soziologie von Staatengemeinschaften und der von biologischen Assoziationen.

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

Vol. III. 1922, p. 192+IV, 6 fig. . . . . Prix 5·50 zł.

St. Lencewicz: Congrès géologique international, XIII-ème session. — *B. Świderski:* Sur la genèse des vallées des Monts Tatra. — *Wł. Semkowicz:* Problème du climat des temps historiques. — *K. Jankowski:* Application de la géodesie et de la cartographie pour le choix de la projection d'une carte. — *J. Kaczorowska:* Genèse des continents d'après l'hypothèse de Wegener. — *H. Marszewska:* Développement territorial de la ville de Varsovie. — *St. Lencewicz:* A propos de la collaboration polonaise à la carte du monde au millionième. — *Wł. Massalski:* La perspective mondiale de la production du coton. — *H. Popławska:* Concours des polonais en explorations du lac de Baïcal. — La Roumanie, pays de l'Europe centrale. — Chronique

Vol. IV. 1923, p. 258+IV, 26 fig. . . . . Prix 12 zł.

Wł. Gorczyński: Mission scientifique polonaise au Siam. — *K. Jankowski:* Contribution à la théorie des aurores polaires. — *St. Pawłowski:* Modifications apportées par l'homme à la surface terrestre. — *M. Ptaszycki:* Esquisse botanique et pédologique des confins septentrionaux de la Dahurie de Selenga. — *St. Lencewicz:* Sur le présumé lac de barrage glaciaire de Toruń. — *M. Chelińska:* Contributions à l'orométrie du plateau de Kielce—Sandomierz. — *M. Chelińska et B. Zaborski:* Dépôts glaciaires des environs de Latowicz. — *O. Holstein:* The West coast of South America. — *J. Czekanowski:* Résultats des explorations en Afrique Centrale. — *J. Trzemeski:* Expédition polaire sur l'„Eclipse". — *F. Rostkowski:* Expédition polaire du capitaine Wilkicki de Władywostok à Arkhangel. — *St. Pawłowski:* Sur la terminologie polonaise des côtes marins. — *K. Gąsiorowski:* Sur les concrétions du grès quaternaire à Mechowo. — Remarques sur l'état actuel de la géographie en Russie. — *J. Lewiński:* Compte-Rendu de la réunion consacrée aux problèmes de l'époque glaciaire en Pologne. — Compte-Rendu l'Inst. Géogr. l'Univ. de Lwów. — Compte-Rendu l'Inst. Géogr. l'Univ. de Varsovie. — Chronique.

Vol. V. 1925, p. 165+IV, 13 fig. . . . . Prix 10 zł.

St. Lencewicz: Recherches limnologiques en Pologne. — *J. Zwierzycki:* Nouvelle Guinée et ses habitants. — *St. Pawłowski:* Passage des sables par le désert Libyque oriental. — *A. Piwowar:* Les découvertes à la Nouvelle Zemble. — *St. Pawłowski:* Sur la terminologie limnologique polonaise. — *B. Zaborski:* Congrès des géographes et ethnographes slaves. — *St. Lencewicz:* Congrès international de géographie. Le Caire. — Chronique. — Bibliographie.

Vol. VI. 1926, p. 160+IV, 23 fig. . . . . Prix 10 zł.

J. Loth: Gibraltar. — *J. Smoleński:* Lage und Grenzen des natürlichen geographisch-politischen Raumes von Polen. — *J. Kaczorowska:* Etude géographique sur la „lande" de Kampinos. — *J. Smoleński:* L'épigénèse des vallées subséquentes dans les Karpates polonaises. — *St. Lencewicz:* Quartäre epirogenetische Bewegungen und Veränderungen im Flussnetz Mittelpolens. — *J. Jakubowski:* Deux cartes polonaises récemment retrouvées. — *B. Zaborski:* Oesar entre Grójec et Odrzywół. — *Wł. Massalski:* Nouvelles recherches en Mongolie septentrionale. — *St. Lencewicz:* Congrès XIV géologique international. — Chronique. — Bibliographie.

Vol. VII. 1927, p. 206+IV, 29 fig., 1 pl. . . . . Prix 10 zł.

B. Zaborski: Etude sur la morphologie glaciaire de la Podlachie et des régions limitrophes. — *W. Ormicki:* Die Verbreitung des Kartoffelanbaues in Polen im Verhältnis zur materiellen Kultur. — *A. Maciesza:* Mazovie de Płock comme une région géographique. — *St. Srokowski:* Les couches glaciaires disloquées dans les environs de Szamocin. — *J. Kreutzinger:* Travaux de l'Institut Géographique Militaire. — *St. Pietkiewicz:* Quelques opinions allemandes sur la frontière polonaise.— *J. Smoleński:* Deuxième congrès de géographes et ethnographes slaves en Pologne. — *L. Sawicki:* Expédition de l'„Orbis" en Asie Mineure. — *Wł. Gumplowicz:* What Montesquieu wrote on human geography. — *St. Pawłowski:* Die Drumlinlandschaft in der Umgebung von Kobryń. — *St. Lencewicz:* L'île de Majorque. — *K. Przemyski:* Le terrain éolien de Nieborów. — Chronique. — Bibliographie.

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

Vol. VIII. 1928, p. 260+IV, 35 fig., 3 pl., 1 carte en couleurs. Prix 12 zł.

B. Zaborski: Carte des confessions d'une partie du department de Léopol, avec les remarques générales sur ce type des cartes. — *St. Srokowski:* L'individualité géographique de la Prusse Orientale. — *L. Sawicki:* Eine Excursion auf den Erdjias-Dagh. — *Z. Simche:* Über landschaftliche Pläne der Städte. — *W. Ormicki:* Aufgaben des Lehrers der Erdkunde in der Mittelschule auf Grund der im Geogr. Proseminar der Universität Krakau gemachten Beobachtungen. — *St. Lencewicz:* Epoque glaciaire en Danemark d'après les dernières recherches. — *A. B. Dobrowolski:* Amundsen. — *J. Loth:* Afghanistan. — *Wł. Massalski:* Le premier polonais en Afghanistan. — *S. Pietkiewicz:* Esquisse morphologique de la partie occidentale du district de Suwałki. — *J. Loth:* Congrès international de géographie à Cambridge. — Bibliographie. — Chronique.

Vol. IX. 1929, p. 372+XXIV, 50 fig., 4 pl. . . . . Prix 18 zł.

J. Smoleński: Ludomir Sawicki. — *J. Czyżewski:* Sur les diaclases dans le Sénonien du Roztocze. — *A. Gadomski:* Les captages des affluants du Dunajec dans les Tatra. — *Wł. Gumplowicz:* Die Entwicklung des Bergbaus in Australien. — *J. Jaczynowski:* Morphométrie des lacs de Gostynin. — *St. Korbel:* Cartographie scolaire à l'enseignement actuel. — *Wł. Kubijowicz:* La limite supérieure de l'habitat dans la vallée de la Bystrzyca Nadwórniańska. — *St. Lencewicz:* Les lacs de Gostynin. — *J. Lewiński:* Das Präglazial und das sogenannte präglaziale Weichseltal bei Warschau. — *A. Łuniewski et H. Swidziński:* Sur le bloc jurassique dans les dépôts glaciaires de Łuków. — *Wł. Massalski:* La limite nord-est de l'aire du Pinus pinea. — *St. Niemcówna:* Anthropogeographic Problems in the district of the coal-basin. — *Wł. Ormicki:* A Contribution to the Morphology of the Snow-Cover. — *St. Pawłowski:* Le pays de Galles, comme l'individualite géographique. — *E. Romer:* A few remarks on the tree and nevé-lines in the Canadian and Alaskan Cordillera. — *E. Romer:* A few contributions to the Physiography of Glacier Bay, Alaska. — *F. Różycki:* Le bord de la Vistule à Bielany près de Varsovie. — *St. Srokowski:* Ostpreussens Wasserstrassen. — *E. Stenz:* Sur les recherches de la radiation solaire dans les océans. — *H. Teisseyre:* Certaines observations morphologiques dans les Karpates. — *St. Wołłosowicz:* Sur la délimitation du plateau lacustre et du pays des vallées de la Pologne Orientale.

Vol. X. 1930, p. 315+IV, 44 fig., 1 pl. . . . . Prix 12 zł.

J. Loth: Voyage par l'Afrique du Cap de Bonne Espérance à la Méditerranée. — *B. Zaborski:* Causse Noir et Causse Méjean. — *Wł. Gumplowicz:* Die Kolonisation der Fidschi-Inseln. — *St. Niemcówna:* Excursion morphologique sur les fjords norvégiens. — *Ed. de Martonne:* L'Afrique Occidentale Française. — *St. Srokowski:* Divisions administratives de l'état. — *St. Lencewicz:* Troisième congrès des géographes et ethnographes slaves. — *T. Zubrzycki:* Troisième conférence hydrologique des états baltiques. — *W. Winid:* Chicago, a mammoth American-City. — *A. B. Dobrowolski:* A propos de l'Année Polaire. — *J. Lugeon:* L'Année Polaire 1932—1933 et la collaboration polonaise. — *J. Loth:* Expansion politique des Etats européens en Afrique. — *St. Lencewicz:* Première carte hypsométrique polonaise. — *Wł. Midowicz:* Considérations sur les problèmes anémologiques dans la Tatra. — *St. Nowakowski:* Human Geography in the United States. — *Wł. Deszczka:* Regionalisme. — *R. Gumiński:* Über die Klimaverhältnisse in der bodennahen Luftschicht. — Rapport du Comité géologique de Polésie. — Chronique. — Bibliographie.

Vol. XI. 1931, p. 208+IV, 15 fig., 1 pl., 1 carte en couleurs. Prix 10 zł.

St. Lencewicz: Les eaux courantes et les lacs entre le Bug et la haute Prypeć. — *Wł. Gorczyński:* Séries actinométriques polonaises effectuées de 1923 à 1928 à bord de 9 navires dans les Océans Atlantique et Indien. — *J. Smoleński:* Zur Evolution der politischen Geographie. — *Wł. Szafer:* The historical development of the geographical area of the spruce in Poland. — *J. Piekałkiewicz:* Deuxième recensement en Pologne. — *R. Gumiński:* L'hiver 1928/29 en Pologne. — *Wł. Massalski:* Le problème de la Mandchourie. — *W. Nechay:* Grottes de gypse à Krzywcze en Podolie. — *M. Gotkiewicz:* Die vordiluviale Hochfläche von Skoruszyna im Orawagebiet. — *St. Lencewicz:* Congrès international de géographie à Paris. — *P. Ordyński:* Exposition coloniale à Paris. — *J. Jaczynowski:* Position de la géographie envisagée par l'enquête américaine. — Chronique. — Bibliographie.